

БЕСТ

Фолькер Кучер

**ФАЙЛИ
БАТЬКІВЩИНИ**

Харків
«ФОЛІО»
2023



ПРОЛОГ

Неділя, 11 липня 1920 року

Він знову перебуває в русі й крадеться лісом, вийшов зі свого укриття і бреде хащами, ніхто його не почує, ніхто його не побачить. Жовтуваті лінощі висять у повітрі, навіть у тіні дерев відчувається тепло дня, літо з великою силою вступило в свої права. Цвіт липи розповсюджує свій аромат над озимим ячменем на полях у Марковскені¹. Токала зупиняється і робить глибокий вдих. Він уже відчуває запах озера і з нетерпінням чекає на купання у прохолодній м'якій воді.

Що ближче він наближається до своєї мети, то повільнішими стають його рухи. Він сором'язливий, а якщо й показується, то лише для того, щоб налякати людей. Він не любить, коли вони заходять до його лісу, йому не подобаються їхні гучні крики, їхнє необачне топтання галявинами, що свідчить про їхнє презирство до всього, що для нього є святим.

Він тримає дзеркало у своїй хатині й інколи, перед тим як вийти, натирає своє обличчя чорною землею доти, поки його очі не запалахкотять несамовито і він не стане схожим на хижака, коли вискалює свої зуби. У сутінках це робить його майже непомітним, але зараз сонце стоїть високо в небі, і він відмовився від цього камуфляжу. Він рухається все обережніше,

¹ *Марковскен* — німецька назва польського села Марковське.

його мокасини зроблені з лосиної шкіри, в них він тихо крадеться, як кіт.

Токала має бути обережним, озеро вже є частиною їхнього королівства, він може наштотхнутися там на людей. Вони не сміють заходити в його ліс, вони бояться бути там, бояться болота і Каубука¹.

Каубук. Так, саме так його називають, бо іншого імені згадати не можуть. Вони давно забули його старе ім'я, якого він і сам уже майже не пам'ятає, і ще менше людей знають його нове ім'я, яке він прийняв, покинувши їхній світ багато зим тому, його справжнє ім'я, його ім'я воїна.

Токала.

Лис.

Він, як лис, обережно ходить лісом, ховається в своїй норі, і йому це дозволяють. Вони дозволяють йому робити свої справи, а він дозволяє їм робити їхні; ніхто не втручається в інший світ, і ця негласна домовленість триває роками. В їхньому світі небезпечно, але час від часу йому доводиться наважуватися і йти вночі до їхніх міст та сіл, коли йому потрібні нові книги, гас чи якісь фрукти, які не бажають рости на його болотах.

Його обережність не перебільшена, він майже досяг озера, коли почув мугикання та спів, зупинився посеред руху й прислухався. Жіночий голос, незнайома мелодія. Він повільно підкрався до своєї схованки на березі. Токала впізнав її, упізнав її голос ще до того, як побачив її літню сукню, що білим та червоним мерехтіла між гілок.

Ніяха Лута², так він її називає.

Він уже бачив її раніше, декілька тижнів тому в тому ж самому місці; тоді він теж сидів у своїй схованці й не наважувався поворухнутися. Він знав, що вона не могла побачити його в темряві густих кущів, і все ж вона, здавалося, дивилася прямо

¹ *Каубук* — злий дух або привид у мазурській культурі, що належить до історичного польського краю Мазури (або Мазурія), розташованого на півночі Польщі.

² Ніяха Лута мовою корінних американців означає «Червоне перо».

на нього, коли відводила погляд від своєї книги. Він зрозумів, що вона не сама втекла з міста, коли до його схованки долинув металевий брязкіт і дзвін, а невдовзі з лісу виїхав чоловік на велосипеді. Вона чекала на нього, це було помітно. А потім вона поцілувала його. Було очевидно, що саме вона поцілувала його, а не навпаки, і тоді Токала зрозумів, що вони зустрічаються не вперше і що їхня зустріч не була випадковою.

Тієї самої миті він пішов зі свого сховку в темряву лісу.

І ось вона знову тут, і Токала сидить у своїй схованці, бачить її сукню, візерунок, схожий на червоне пір'я на яскраво-білому, він бачить її босі ноги, що бовтаються у воді. Вона сидить на залитій сонцем гілці, що росте над озером, і, як і тоді, знову читає книжку.

Гілки ламалися, коли з лісу виходив чоловік. Не той чоловік із велосипедом, це хтось інший, і Токала побачив по її обличчю, що вона не чекала цього чоловіка. Вона загорнула свою книгу, наче він спіймав її за чимось забороненим.

— То ось де ти вештаєшся, — каже чоловік.

— Я не вештаюся, я читаю.

— Ти читаєш! У якійсь глушині, коли всі пішли до міста, навіть фермери з Єваркена та Урбанкена, щоб виконати свій обов'язок перед Батьківщиною?

Зараз усі багато говорять про Батьківщину. Токала не розуміє їхніх промов. І не розуміє, чому за ним женуться люди в уніформі, коли він приносить із Сувалок декілька пляшок гасу чи сіль в обмін на своє хутро. Для нього немає різниці, чи він у Марковському лісі, чи біля Карасево, але вони поводяться так, ніби це така ж різниця, як між раєм і пеклом. Кордон. Він ніколи не розумів, що вони мають на увазі під цим. Ліс однаковий по обидва боки кордону, і Токала ніколи не зрозуміє, чому одне дерево має бути пруським, а інше — польським.

Він почув плюскіт, коли чоловік ступив на мілководдя й підійшов до Ніяхи Лути.

— Як ти наважилася зайти так далеко в ліс! Ти не боїшся, що заблукаєш на болоті? Чи що Каубук прийде по тебе?

— Я вже не дитина, щоб мене лякали такі речі.

— Так, ти вже не дитина, — чоловік кинув на неї такий погляд, який зовсім не сподобався Токалі. — Ти вже доросла жінка. Тепер у тебе навіть є право голосу.

— Я проголосувала одразу після церкви. Якщо тебе це турбує.

Вона хотіла говорити голосно й сміливо, Токала це помітив, але в її голосі відчувалося легке тремтіння.

— Мене турбує... — насмішкувато пирхнув чоловік. — Відтак у тебе не було нічого більш термінового, як одразу відправитися сюди...

Вона озирнулася з тривогою. Ніби боялася, що з лісу будь-якої миті може виїхати той чоловік на велосипеді. Токала присів у своїй схованці і боявся разом із нею.

— Це тому, що на поруччях мосту біля міського млина висить червона хустка?

Вона нічого не сказала, а чоловік підійшов ближче до гілки, на якій вона сиділа, і показав на кору.

— Хтось вирізав там серце, — зауважив він.

— Хіба?

Її голос знову звучав сміливо. Мужність відчаю.

— «А», крапка, «М», крапка, — сказав він, колупаючи деревину пальцями, — а поруч: «Я», крапка, «П», крапка. Вирізано нещодавно.

Вона нічого не відповіла, але Токала помітив у її очах страх.

— «А», крапка, «М», крапка, — це легко можеш бути ти, моя голубко.

Його вказівний палець обводив літери на корі.

— Але хто такий «Я», крапка, «П», крапка? — запитав він.

Токала побачив, як її страх повільно перетворюється на гнів.

— Що ти хочеш мені сказати? — кидається вона на нього. — Що в біса ти хочеш мені цим сказати?

— Я хочу тобі сказати, що ти виставила себе посміховиськом! Ось що я про це думаю!

Чоловік почав кричати. Токала у схованці закрив свої вуха, але крики чоловіка все одно проникали всередину.

— Я ніколи нічого тобі не обіцяла!

Вона зіскочила з гілки і тепер стояла босоніж на мілководді, сердито дивлячись на нього.

— Та невже? Але ти щось пообіцяла поляку, чи як я маю це розуміти?

— Тобі нічого не треба розуміти, це не твоя справа!

— Про вас уже всі говорять! Ти ще навіть не досягла повноліття, а вже гуляєш з цим хлопцем, кидаючи на нього закохані погляди!

— Я ніколи нічого тобі не обіцяла, і я ніколи, ніколи в житті не дозволю такому хлопцю, як ти, торкатися мене!

Чоловік відступив назад, ніби її слова фізично вдарили його. Наче палицею. Потім він знову зупинився на місці. І знову заговорив тихіше:

— Але ти дозволила це зробити йому, га? Поляку!

— Він не поляк, він прусс, як і ти.

— То ти це визнаєш?

— То й що? Може, я вийду за нього заміж!

— Католик? Друг поляків?

— Я не знаю, як це тебе стосується.

— Як мене це стосується? Ти ще таке питаєш?

— Так, я тебе питаю! Я не знаю, навіщо ти прийшов сюди. Йди геть і дай мені спокій!

— Я буду дияволом. Адже хтось має навчити тебе гарних манер! Якщо твій батько цього не зробив!

— Не смій мене торкатися!

Чоловік ступив крок до неї, її очі гнівно дивилися на нього, але він, здається, не збирався зупинятися.

— Тільки один поцілунок, — сказав він, і ці слова прозвучали зовсім не ніжно.

— Якщо ти цілуєш поляка, то я теж маю повне право поцілувати тебе!

Обома руками він заламує її тонкі руки, які намагалися його відштовхнути. Токала присідає у своїй схованці й бачить, як чоловік хапає її та намагається притиснути свій рот до її обличчя і як вона намагається ухилитися. Проте він виявляється сильнішим.

— Відпусти мене! — кричить вона, коли нарешті звільняє свій рот.

— Що це? Така повія, як ти, не може насититися чоловіками, чи не так?

Чоловік міцно притискає її донизу, у мілку берегову воду, яка розбризкується, коли дівчина намагається від нього захиститися. Він злий, це Токала вже зрозумів.

— Залиш мене! — кричить вона йому, але злий чоловік не відпускає її, її крики заглушає булькання, мабуть, її голова потрапила під воду.

Токала відводить свій погляд. І бачить уже іншу жінку та іншого чоловіка, не в озері, а в хатині, при світлі гасової лампи. У жінки кровоточить око, у чоловіка червоне обличчя, він п'яний та злий, б'є її та розриває на ній нічну сорочку...

Токала відштовхує цю картину з-перед очей і озирається на берег озера, бачить, як чоловік домагається жінки. Щось у середині нього хоче втрутитися, але інший голос стримує його. Він не втручається у світ людей! Скільки у місті є чоловіків, які кривдять своїх дружин? Це їхній світ, і Токала знає, що він злий. Тому він його й покинув.

Містяни не втручаються в його справи, а він не втручається в їхні, таким роками було його життя, і це єдине життя, яке він може собі уявити.

Він не міг більше терпіти це видовище, він мав повернутися до свого лісу, він не міг більше залишатися там ані секунди. І коли він повільно відповзав назад, так, як він навчився це робити з книжок, він усе ще бачив, як злий чоловік тримає дівчину за сарафан, і чув, як рвалася тканина, він бачив, як чоловік лежить на беззахисній жінці і розстібає свої штани, як другою рукою притискає її до землі, а колінами розсуває її стегна. То-

кала чує, як вона кричить, і знову булькання заглушає її крик, коли її голова ненадовго занурюється у воду. І знову він бачить жінку у подертій нічній сорочці, її неживі очі.

З цією картиною у своїй свідомості він тікає, біжить у ліс, біжить так швидко, як тільки може, тікає від світу людей та його насильства якомога далі.

Зло повернулося, зло, від якого він колись тікав, від якого, як він вважав, він був у безпеці у своєму лісі.

Він біжить і біжить, тікаючи від свого минулого, від якого неможливо втекти. Залишивши озеро далеко позаду, він нарешті зупинився посеред лісу, заревів і заверещав так, що птахи навколо злетіли з гілок. Тож він стояв у своїй безпорадності й безсиллі та кричав.

Нічого не допомагало! Неможливо увійти в їхній світ, не відчувши болю, не викликаючи зла, це неможливо зробити навіть спостерігачем. Це урок, який він добре засвоїв. Тепер він навіть більше, ніж зазвичай, розуміє, чому потрібно триматися подалі від їхнього світу, чому триматися подалі від них і жити в лісі — єдиний правильний вибір.



ЗМІСТ

ПРОЛОГ	
Неділя, 11 липня 1920 року	5
Частина перша. БЕРЛІН	
2–6 липня 1932 року	12
Частина друга. МАЗУРИ	
7–13 липня 1932 року	185
Частина третя. ПРУССІЯ	
18 липня — 6 серпня 1932 року	402
ЕПІЛОГ	
Понеділок, 30 квітня 1945 року	581
Заключне слово автора	587